

CZARNOLAS, SYCYNA, ZWOLEŃ

Jan Kochanowski

O ileż uboższa byłaby polska literatura i o ile bylibyśmy mniej wrażliwi, gdyby nie Jan z Czarnolasu. To prawda, że może nie wszystko dziś rozumiemy z jego dzieł, ale to, co jest jasne i oczywiste, pozostało na zawsze w naszej pamięci. I fraszki, i *Odprawa posłów greckich*, i wreszcie *Treny*. Czyż trzeba więc, jeszcze kogoś namawiać na wędrówkę śladami poety? Czy można się dziwić, że takie miejsca, jak Czarnolas, Zwoleń, Sycyna, gdzie znajdujemy pamiątki po Kochanowskich, to najjaśniejsze punkty na Mazowieckim Szlaku Literackim?

O tym, jak ważna jest spuścizna po Janie Kochanowskim, wiedzieli najwięksi polscy artyści, którym przyszło żyć w kolejnych wiekach. I każdy odkrywał w jego dziełach coś dla siebie. Przede wszystkim uczcili go współcześni mu twórcy. Bardzo go też cenił Cyprian Kamil Norwid. Kiedy podczas wakacji w 1841 roku wybrał się w literacko-artystyczną, romantyczną podróż po Królestwie Polskim z Władysławem Wężykiem, znanym podróżnikiem, pojechał do Zwolenia i Czarnolasu, aby złożyć hołd poecie.

O poecie

Jan Kochanowski urodził się w Sycynie koło Zwolenia, prawdopodobnie w 1530 roku, ale kiedy dokładnie – nie wiadomo. Zmarł 22 sierpnia 1584 roku w Lublinie. Jego ojciec, Piotr Kochanowski (1485-1547) herbu Korwin, był komornikiem granicznym radomskim i sędzią ziemskim sandomierskim. Matka, Anna, córka Jakuba Białaczowskiego herbu Odrowąż, pochodziła z Dąbrówki Podlęznej. Jan miał dziesięcioro rodzeństwa: cztery siostry – Katarzynę, Elżbietę, Jadwigę i Annę oraz sześciu braci: Kaspra, Piotra, Mikołaja (poetę), Andrzeja (tłumacza *Eneidy* Wergiliusza), Jakuba i Stanisława. Bratanek Jana, Piotr Kochanowski, przełożył na język polski tak znane i ważne dzieła, jak *Orland szalony* Ludovico Ariosta i *Jerozolimę wyzwoloną* Torquato Tassa.

Wiek XVI to rozkwit Renesansu w literaturze, sztuce, architekturze. Jan Kochanowski dorastał w tych czasach, dojrzywał, kształcił się i to nawet jak na owe czasy, nad wyraz wszechstronnie. Prawdopodobnie w 1538 roku rozpoczął naukę w Policzynie, albo w klasztorze benedyktynów w Sieciechowie nad Wisłą. Nie jest także wykluczone, że miał prywatnego nauczyciela. Najwcześniejsze potwierdzone informacje na temat edukacji poety pochodzą z 1544 roku i dotyczą opłaty wpisowego w wysokości trzech groszy za studia w Akademii Krakowskiej. Brakuje jednak danych o przebiegu i wyniku nauki. W 1547 roku zmarł jego ojciec, ale to zdarzenie chyba nie przerwało jego edukacji. Być może w latach 1547-1550 studiował w którymś z uniwersytetów niemieckich, bądź też przebywał na jednym z dworów magnackich. W latach 1551-1552 studiował na uniwersytecie w Królewcu, skąd wyjechał do Włoch, do Padwy. Na tamtejszym uniwersytecie zetknął się z Francesco Robortelo i ze studiującymi tam Polakami: Łukaszem Górnickim, Andrzejem Trzecieskim i Andrzejem Patrycyem Nideckim. Na uniwersytecie padewskim został nawet konsyliarzem nacji polskiej, tocząc spór o samodzielność z żakami niemieckimi.

To był ważny okres dla jego rozwoju – zdobył wiedzę filologiczną, humanistyczną oraz ogładę i wprawę literacką. Już we Włoszech pisał drobne utwory po łacinie. W tamtym okresie powstała także *Pieśń XXV (Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary)*.

W latach 1555-1556 Jan Kochanowski przebywał ponownie w Królewcu, na dworze arcyksięcia Albrechta Hohenzollerna, by następnie, dzięki ufundowanemu przez niego stypendium, w latach 1556-1559 odbyć dwie kolejne podróże do Włoch. Pierwszą pod koniec 1556 roku przerwała wiadomość o śmierci matki. Po pogrzebie ponownie jednak przyjechał do Italii, a stamtąd, drogą przez Francję, gdzie zetknął się z Ronsardem i Niemcy, wrócił już na stałe do Polski.

Niewątpliwie był człowiekiem przedsiębiorczym i zaradnym, a przy tym pracowitym, skutecznym i wszechstronnie uzdolnionym. Umiał walczyć o interes swój i najbliższych, ale czynił to w poczuciu sprawiedliwości i uczciwie dzielił dobra. W 1559 roku porozumiał się z rodzeństwem w sprawie podziału majątku po rodzicach. Janowi przypadł Czarnolas, kuźnica, młyn oraz stawy rybne na strudze zwanej Grodzką Rzeką. Miał jednak zapłacić pozostałym braciom 400 złotych polskich tytułem wyrównania wartości dóbr Sycyny. W lipcu tego roku rozpoczął kolejny, dworski okres swojego życia, który trwał 15 lat. Początkowo służył na dworach możnowładców małopolskich, m.in. Tarnowskich, Tęczyńskich i Jana Firleja oraz biskupa krakowskiego, Filipa Padniewskiego. Dzięki poparciu podkanclerzego koronnego Piotra Myszkowskiego dostał się na dwór Zygmunta Augusta, gdzie ok. 1564 r. mianowano go sekretarzem królewskim. Dzięki Myszkowskiemu dostał też prebendy kościelne: probostwo poznańskie i zwoleńskie.

Jan Kochanowski służył królowi podczas burzliwych sejmów, zajmował się działaniami politycznymi, czego ślady widać w jego utworach. W 1567 roku towarzyszył królowi w wyprawie radoszkowickiej, będącej próbą demonstracji zbrojnej przeciwko Rosji. Oddał znaczne usługi w trakcie przygotowań do wyprawy na Moskwę w 1568 roku. Na dworze Zygmunta II Augusta służył do 1574 r. Opisywał ważne dla Rzeczypospolitej wydarzenia, w tym hołd pruski księcia Albrechta II Fryderyka Hohenzollerna u stóp Zygmunta II Augusta, unię Korony i Litwy (1569). Potem stosunki z królem się rozluźniły, poeta zaczął bywać w Czarnolesie, gdzie osiadł na stałe po jego śmierci. Gdy Zygmunt August zmarł, Kochanowski był zwolennikiem Henryka Walezego, którego elekcję podpisał. Uczestniczył też w jego koronacji w katedrze wawelskiej w 1573 roku. Po ucieczce króla wycofał się z życia dworskiego, choć poparł Stefana Batorego. Brał udział w sejmie elekcyjnym i zyskał łaski kanclerza Jana Zamoyskiego. W 1574 roku zamieszkał w odziedziczonym po ojcu majątku w Czarnolesie (Czarnym Lesie), a w 1575 poślubił Dorotę Podlódowską herbu Janina, z którą miał sześć córek: wcześniej zmarłe – Urszulę i Hannę, a także Ewę, Poliksenę, Halszkę i Krystynę oraz jedyne go syna, Jana (Kochanowski nie doczekał jego narodzin). Żył w Czarnolesie jak typowy ziemianin. W maju 1575 roku wziął udział w zjeździe szlacheckim w Stężycy, który obradował nad wyborem nowego władcy. W listopadzie tego roku wygłosił przemówienie na polu elekcyjnym pod Warszawą.

W tym okresie powstała *Odprawa posłów greckich*, a wkrótce po niej parafraza *Psałterza Dawidów* (1579). Najlepiej pamiętamy go dzięki *Trenom*, napisanym po śmierci ukochanej córki Urszulki Kochanowskiej w 1579 roku. W trenach opisywał zmarłą córkę Urszulę jako dziecko idealne. Pisał np., że ta maleńka dziewczynka już śpiewała i układała krótkie wiersze.

Rodzinne tragedie zapewne nie pozostały bez wpływu na stan zdrowia poety. Najpierw, w 1577 roku zmarł starszy brat, Kasper, w 1579 roku – dwie córki, około roku 1581 – szwagier, Grzegorz Podlódowski, a w 1582 roku został pochowany kolejny brat, Mikołaj, gospodarujący w drugiej części Sycyny. Jan przejął opiekę nad jego dziećmi.

Osobiste tragedie spowodowały nagły zgon poety, który nastąpił na skutek udaru mózgu lub zawału serca, 22 sierpnia 1584 roku w Lublinie. Wiele wskazuje na to, że został pochowany w Lublinie, a dopiero na początku XVII wieku przewieziono go do kaplicy w Zwoleniu. W przekazach pojawiają się informacje o dwóch nagrobkach. Pierwszy, w Zwoleniu, miał napis: *Tu spoczywa Jan Kochanowski, wojski sandomierski. Niechaj ten nagrobek będzie znakiem widocznym, by światły przechodzień nie przeszedł bez uczczenia prochów tak wielkiego męża, którego pamięć u ludzi wykształconych trwać będzie wiecznie. Umarł w roku 1584, dnia 22 sierpnia, mając lat 54.* Drugi nagrobek miał znajdować się w starym kościele w Policzynie, nie zachował się jednak do naszych czasów. Treść jego była następująca: *Szlachetnemu i bardzo sławnemu mężowi Janowi Kochanowskiemu, rycerzowi i wojskiemu sandomierskiemu oraz sekretarzowi królewskiemu, który w Lublinie roku zbawienia 1584 dnia 22 sierpnia o godzinie 14 przeniósł się do przodków, małżonka Dorota z Podlódowskich wraz z dziećmi i krewnymi, w smutku pozostając, ten pomnik dla trwalszej jeszcze pamięci u potomnych, wystawili.*

W 1830 roku proboszcz parafii w Zwoleniu usunął wszystkie trumny rodziny Kochanowskiego z kaplicy i przeniósł je do zbiorowej mogiły rodzinnej położonej nieopodal budynku kościoła. W 1983 roku wróciły do marmurowego sarkofagu w odrestaurowanej krypcie, znajdującej się pod budynkiem. 21 czerwca 1984 roku odbył się symboliczny pogrzeb poety.

Jan Kochanowski był niewątpliwie jednym z najznakomitszych twórców czasów renesansu w Europie, świetnym poetą słowiańskim. Zawdzięczamy mu rozwój polskiego języka literackiego, o czym mało kto już pamięta.

CZARNOLAS

Zacznijmy od wizyty w Czarnolesie, dziś wsi w gminie Policzna w powiecie zwoleńskim, gdzie jako dojrzały człowiek poeta mieszkał i tworzył. Nazwa wsi pochodzi od grądów jodłowych, w rejonie Puszczy Kozienickiej nazywanych „czarnym lasem”, obecnie niewystępujących w okolicy. Wieś istniała już prawdopodobnie w XIV w., a w końcu XV w. przeszła w ręce Kochanowskich. Na miejscu posiadłości poety znajduje się park, a w nim neogotycka kaplica. Dworek Jana Kochanowskiego spłonął w 1720 roku. W II połowie XVIII w. Czarnolas kupił książę Józef Aleksander Jabłonowski i to on rozpoczął starania o zachowanie dla potomnych pamięci o siedzibie poety. W dużej mierze dzięki niemu w Czarnolesie jest co oglądać. Koniecznie trzeba zobaczyć:

Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnoleskie – to klasyczne muzeum biograficzne poświęcone poecie, otwarte w roku 1961 roku. Ekspozycja obejmowała wówczas hall i cztery pokoje. Od 1975 roku jest to oddział Muzeum Okręgowego w Radomiu. Siedzibą muzeum jest klasycystyczny, pochodzący z XIX wieku dwór Jabłonowskich. Został zaprojektowany przez Jakuba Kubickiego. Murowany dworek zbudowano około 1870 dla Władysława Jabłonowskiego, prawdopodobnie na miejscu dawnego dworu Raczyńskich z 1789, spalonego w 1853. Odbudowany po pożarze w 1904 r. przez kolejnego właściciela, Stanisława Zawadzkiego.

Dwór murowany z cegły, tynkowany, parterowy, na wysokich piwnicach. W nim mieści się ekspozycja stała muzeum. Jest to ekspozycja typu biograficznego, zajmuje 6 sal muzealnych o powierzchni 250 m². Zgromadzono tu wiele wydań dzieł poety, opracowania na temat jego życia i twórczości oraz niektóre bezpośrednio z nim związane pamiątki: dębowy fotel z herbem, obity skórą z wytłaczanym wzorem (kurdyban) oraz żelazne drzwi z inicjałami i herbem Korwin, pochodzące prawdopodobnie ze skarbczyka spalonego w roku 1720 dworu poety. Z okazji jubileuszu 475. rocznicy urodzin w 2005 roku odnowiono kaplicę Kochanowskich i zaprezentowano nowe wystawy: „Rzeczpospolita Babińska” i „Mały Wawel”.

Wystawa główna znajduje się w reprezentacyjnej, parterowej części dworku. Nosi ona tytuł „Jan Kochanowski – duch miejsca i klimat epoki”. Rozpoczyna się w hallu. Przybywających do muzeum gości symbolicznie wita z gobelinu Krystyny Czarnockiej „czarnoleski gospodarz” wraz ze stojącą u jego boku córką Urszulką. Wyposażenie hallu uzupełnia portret Jana Kochanowskiego, pędzla Jerzego Mecha oraz pseudorenesansowy stół z marmurową mozaiką. Na ścianie między innymi cytaty z Horacego, Dmochowskiego oraz króciutki biogram poety. Pierwsza sala wprowadza widza we wspaniały wiek XVI. Pokazuje przemiany, jakie w tym czasie zachodziły, w życiu codziennym, sztuce i kulturze w Polsce i Europie. Sala druga prezentuje twórczość poety w okresie dworskim. W gablotach dawne wydania dzieł: *Fraszki*, *Treny*, *Zuzanna*, *Szachy*.

Trzecia sala to ekspozycja okresu czarnoleskiego. Otwiera ją motto z fraszki *Na dom w Czarnolesie*. W gablocie przekład *Psałterza* z 1617 roku, wraz z melodiami Mikołaja Gomółki. W sali tej zobaczyć można dwie kopie obrazów Jana Matejki: *Kochanowski nad trumną Urszulki* oraz *Portret Jana Kochanowskiego*. W centralnej części sali znana i cenna rzeźba Zygmunta Trembeckiego *Jan Kochanowski z Urszulką*. Sala czwarta wprowadza w tematykę obywatelską i patriotyczną, której literackim świadectwem jest *Odprawa posłów greckich*.

Kolejna z sal to „gabinet poety”, bardzo swobodny przekaz na temat pomieszczenia, które zapewne było w czarnoleskim dworku. Generalnie chodzi o skupienie uwagi widza, wywołanie refleksji nad niezwykłością i wielkością jego arcydzieł. Od 2005 roku jest odmiennie zaaranżowany, ma charakter jakby sceny teatralnej. Rozgrywająca się tu scena dzieje się po śmierci Urszulki. Tłem jest obraz Hilarego Gilewskiego, według rysunku Juliusza Kossaka, *Jan Kochanowski – Tren X*. Za stołem zrekonstruowana w pełnoplastyczny sposób siedząca postać poety, obok, z tacą w ręce, żona Dorota z Podlodowskich Kochanowska oraz dwie ich córki.

Przed gabinetem znajduje się wykonana w brązie *Głowa Jana Kochanowskiego* Xawerego Dunikowskiego. Wnętrze gabinetu ogląda się zza szyb, które tworzą formę przezroczystych, szklanych ekranów, zainstalowanych z dwóch stron pomieszczenia. W gabinecie zobaczyć można słynny czarnoleski fotel, nad fotelem półka w stylu epoki z dziełami Jana Kochanowskiego, rekonstrukcja zegara godzinowego oraz XVI wieczna, drewniana rzeźba *Złożenie do grobu*. Obok gabinetu znajduje się wąski korytarz z umieszczonymi na ścianach cytatami „poetyckich następców” Kochanowskiego, dla których był wzorem i często niedoścignionym mistrzem. Tych wszystkich, którzy czerpali wzory i natchnienie z „czarnoleskiej szkoły poetyckiej”. Znaleźć można tu fragmenty utworów Ignacego Krasickiego, Juliana Ursyna Niemcewicza, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Cypriana Kamila Norwida, Bolesława Leśmiana, Mieczysława Jastruna i innych.

Ostatnia z sal pokazuje poetę nieśmiertelnego, jego kult oraz tradycję czarnoleską w kulturze polskiej. W sali tej obejrzeć można obraz Karola Millera *Odwiedziny w Czarnolesie* z 1877 roku; obraz ilustruje legendę o pobycie kanclerza i hetmana Jana Zamoyskiego w Czarnolesie. Na obrazie widzimy czarnoleskiego gospodarza w otoczeniu rodziny i liczne dworu w momencie przybycia dostojnego gościa. Po lewej stronie obrazu przedstawiona jest postać Jan Zamoyskiego przybywającego w towarzystwie Andrzeja Kochanowskiego – brata poety, również literata. W sali eksponowane są fragmenty portalu z sycyńskiej kaplicy Kochanowskich. Na ścianach liczne cytaty. Ekspozycję zamyka gobelin Danuty Paprowicz-Michno *Humanista z Czarnolasu*.

W piwnicach dworku, w dwóch salach zobaczyć można wystawę „Rzeczpospolita Babińska”, której temat związany jest z aktywną działalnością poety, w swoistego rodzaju stowarzyszeniu społeczno-literackim.

Zespół dworski – otoczony jest przez park krajobrazowy z I połowy XIX wieku, zaprojektowany przez Józefa Stichego w stylu angielskim, przebudowany na początku XX wieku przez Stefana Celichowskiego.

Ogród dendrologiczny w Czarnolesie powstał w połowie XIX stulecia, ukształtował go w modnym wówczas stylu krajobrazowym czeski ogrodnik i planista, Józef Stichy. Komponując park, w projektowany układ wkomponował istniejące drzewa oraz pamiętające czasy Kochanowskiego stawy. O czarnoleskim ogrodzie w 1847 roku pisał Kryspin Świerzyński: *Ogród tutejszy liczyć się może do piękniejszych: wielka rozmaitość kwiatów; stare drzewa, altanki wyłożone korą brzozowa i trafne urządzenie klombów i trawników bardzo go ozdobnym czynią.*

Słynna lipa i legendarny kamień z czasów poety – znaleźć je można we wschodniej części parku na końcu alei wysadzonej lipami. Owemu kamieniowi, który ma bardzo oryginalny kształt ławy ze spłaszczonym siedziskiem, przypisuje się tę niezwykłą moc, że jeżeli ktokolwiek, chociaż przez chwilę na niej usiądzie, będzie natchniony wena poetycką. W 1907 roku Stefan Celichowski rozwinął założenia Stichego, wyraźniej podkreślił elementy geometryczne z długą aleją wjazdową i owalnym podjazdem oraz z odchodzącymi od podjazdu alejkami wewnętrznymi, okalającymi kompozycje stawy, grupy drzew i krzewów. Park otoczony jest od zachodu, północy i południa (w ostatnich latach zrekonstruowanym) sadem owocowym. Granicę parku wyznaczają, tworząc wiatrochronne szpalery: graby, lipy, jesiony i świerki. Po prawej stronie od wejścia do dworu stoi budynek Dawnej Oficyny Dworskiej.

Kaplica czarnoleska – ufundowana w 1826 roku przez Magdalenę Lubomirską, według projektu Władysława Czarnowskiego. Z bliżej niewiadomych powodów projektu tego nie ukończyła, dokonała tego jej córka Teresa z Lubomirskich Jabłonowska. Kaplica została wzniesiona na legendarnych szczątkach „domu Jana Kochanowskiego”. Budowę kaplicy ukończyła w 1836 roku, w tym też roku została poświęcona; pierwszą mszę świętą odprawił ksiądz Kłomnicki, proboszcz gródecki. Budynek został wzniesiony na planie litery „L”. Księżna Jabłonowska zadbała w sposób szczególny o kult poety w Czarnolesie, kolekcjonowała dawne wydania jego dzieł, konserwowała i przechowywała pamiątki po nim. To właśnie kaplica była pierwszą salą wystawową, gdzie prezentowane były pamiątki związane z autorem *Pieśni*. W Kaplicy znajdują się też grobowce Jabłonowskich i Lubomirskich oraz obraz św. Marii Magdaleny z pocz. XIX wieku. Odkryte niedawno fragmenty

fundamentów tego budynku mogą pochodzić z II połowy XVI wieku. W 2005 roku, z okazji 475. rocznicy urodzin Jana Kochanowskiego, w nowo wyremontowanej kaplicy, uroczyscie otwarta została wystawa „Mały Wawel”, omawiająca ważny okres życia Jana Kochanowskiego – jego pobyt na dworze króla Zygmunta Augusta.

Do muzeum prowadzi długa aleja dojazdowa z grupą starych dębów i buków, która przechodzi w kolisty podjazd. Centrum stanowi gazon, pośrodku pomnik Jana Kochanowskiego dłuta Mieczysława Weltera.

Pomniki

Pomnik Jana Kochanowskiego dłuta Mieczysława Weltera. Monument odlany w brązie, o wysokości 240 cm, ustawiony na niskim granitowym cokole. Autor figury przedstawił mistrza czarnoleskiego jakby na spacerze, może oczekującego na powitanie gości, z różą w rękach założonych do tyłu.

Symboliczny sarkofag Urszulki.

Wydarzenia kulturalne

Ogólnopolski Konkurs Literacki „O Dzban Czarnoleskiego Miodu”. W Muzeum rozstrzygany jest ogólnopolski konkurs literacki pod nazwą „O dzban czarnoleskiego miodu”, którego uczestnicy nagradzani są za poezję związaną z tradycją czarnoleską. Wydarzenie to odbywa się każdego roku, w czerwcu, w ramach Czarnoleskich Spotkań Sobótkowych. Czarnoleskie Spotkania Sobótkowe to również okazja do uhonorowania twórców i animatorów kultury **Nagrodami im. Jana Kochanowskiego** przyznawanymi przez Stowarzyszenie Miłośników Poezji Jana Kochanowskiego „Renesans”.

Zabytki, atrakcje turystyczne

Wielowiekową historię i tradycję regionu poznać można w Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie. Oprócz tego gmina oferuje do obejrzenia kilka innych zabytków, m.in. kościół św. Stefana w Policznie (w którym brał ślub Stefan Żeromski) i kościół św. Trójcy w Gródku, którego najcenniejszym zabytkiem jest późnorenesansowe drewniane epitafium Andrzeja Kochanowskiego, fundatora kościoła.

Muzea, wystawy, galerie

- **Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie**
- **Muzeum Regionalne w Zwoleniu**, al. Jana Pawła II 2, Zwolenie, tel.: 48 676 22 10 w. 42, muzeum@zwolen.pl

Imprezy cykliczne

- **Czarnoleskie Spotkania Sobótkowe** – czerwiec
- **Ogólnopolski Konkurs Literacki „O Dzban Czarnoleskiego Miodu”** – czerwiec.

Szlaki

- **Szlak pieszy niebieski:** Mniszew – Magnuszew – Studzianki Pancerne – Kozienice – Garbatka Letnisko – Czarnolas – Leokadiów – Janowiec nad Wisłą (22,7 km), www.szlakwisly.pl, www.wdolinieradomki.pl
- **Szlaki rowerowe:**
- **czerwony:** Bartodzieje PKP – Goryń – Stare Mąkosy – Stoki – rezerwat Ponty – Augustów – rezerwat Źródła Królewskie – Garbatka Letn. – Czarnolas (**46 km**)
- **żółty:** Lesiów PKP – Jastrzębia – rezerwat Ciszek – Kieszek – rezerwat Jedlnia – Jedlnia Letnisko – Słupica – rezerwat Ługi Helenowskie – Antonówka – Policzna – Czarnolas (**53,7 km**), www.wdolinieradomki.pl

Baza sportowo-rekreacyjna

- **Ośrodek Sportu i Rekreacji**, ul. Sportowa 5, Zwoleń, tel.: 48 676 32 05
- **Stadion Sportowy**, ul. Parkowa 5, Zwoleń, tel. :48 676 27 63

Walory naturalne

Na terenie **Gminy Policzna** znajduje się 12 pomników przyrody. Są to: dęby szypułkowe 170-500-letnie, dęby pospolite 200-250-letnie, lipy drobnolistne 200-letnie, klon pospolity 200-letni, graby pospolite 90-200-letnie oraz sosna wejmutka 120-letnia. 13,8% obszaru gminy, znajdującego się na zachód od drogi Kozienice-Policzna-Zwoleń, zostało włączone do otuliny Kozienickiego Parku Krajobrazowego. W jej granicach znalazły się cenne pod względem przyrodniczym obiekty, m.in. źródleń staw w Patkowie i teren bagien i torfowisk zwany Okólny Łuk, położony między wsiami: Antoniówka, Patków i Sucha.

Okólny Łuk uznany został za rezerwat przyrody przede wszystkim w celu ochrony żółwia błotnego. Jest to gatunek prawnie chroniony i zagrożony całkowitym wyginięciem. Lęgi żółwia błotnego w Polsce, z powodu niskich temperatur w lipcu i w sierpniu, udają się tylko raz na 10 lat. Od kilku lat naukowcy UJ realizują program „Aktywna ochrona żółwia błotnego”, polegający na wyhodowaniu w laboratoriach uczelni żółwi z jaj zebranych z gniazd, a wiosną przeniesienie na miejsce, skąd pochodziły. Na teren rezerwatu Okólny Łuk wypuszczono już 104 żółwie. Jeżeli nikt nie będzie zakłócał im spokoju, to w tak korzystnym środowisku, jakim jest ten rezerwat, młode żółwie założą nowe gniazda, a że mogą żyć nawet sto lat, to jest nadzieja, że na tym terenie gatunek nie wyginie. Fauna Okólnego Ługu to głównie mięczaki, płazy, gady i ptaki. Występuje tu około 30 gatunków ważek, paż królowej, żuraw, rycyk, krzywodziób, bąk, bączek, kobuz, bocian czarny i płaskonos, cyraneczka i cyranka oraz żmija zygzakowata i zaskroniec.

Na tym terenie występuje typowa roślinność torfowisk wysokich, wśród której spotkać można rzadkie i chronione gatunki np.: rosiczkę okrągłolistną, bagno zwyczajne, żurawinę błotną i liczne turzyce.

Informacja turystyczna

Dom Kultury w Zwoleniu, al. Jana Pawła II 6, 26-700 Zwoleń, tel.: 48 676 27 85, 48 679 70 50, <http://dkzwolen.vot.pl/>

SYCYNA

Od 2002 roku turysta może mieć kłopot z Sycyną, bo w tym właśnie roku została ona podzielona na Sycynę Północną i Południową. Na szczęście obie wsie mają wspólną historię. Pierwsza wzmianka dotycząca Sycyny, kiedy jeszcze używano nazwy *Szycyna*, pochodzi z 1191 roku, a pierwszym znanym jej dziedzicem był, w 1418 roku, Mikołaj de Szycina. I jeszcze jedna data – w 1470 roku wieś została opisana przez Jana Długosza. W 1525 roku kupił ją Piotr Kochanowski.

W 1530 roku urodził się tu Jan, a w 1566 roku – Piotr Kochanowski (bratanek Jana). Fakt ten upamiętnia popiersie poety ustawione przy głównej drodze. W parku, w pobliżu stawu Przerwaniec, znajdują się fundamenty domu rodziny Kochanowskich. Postawiono tu tablicę zawierającą krótką informację, że w tym miejscu był zlokalizowany dom rodziny Kochanowskich i o badaniach archeologicznych tego obiektu. Przy tekście jest umieszczona kopia rysunku studyjnego przedstawiającego przypuszczalny wygląd dworu w Sycynie. Zachował się też unikatowy obelisk z 1621 roku, wystawiony przez Kochanowskich dla upamiętnienia bitwy pod Chocimiem oraz młyn i jeden z budynków podworskich – obora. Do tradycji nawiązują także organizowane od wielu lat „Biegi Czarnoleskie”, w których biorą udział dzieci i młodzież z Sycyny i okolic.

W 1999 roku powstało Stowarzyszenie Oświatowe „Sycyna”, które bardzo aktywnie działa na rzecz kultywowania tradycji i dalszego rozwoju miejscowości. Włącza się w prace badawcze i naukowe, jest współorganizatorem poważnych konferencji i niewątpliwie aktywizuje społeczeństwo. Sycyna leży w powiecie zwoleniskim.

ZWOLEŃ

Chociaż Zwoleń jest położony w województwie mazowieckim, to historycznie należy do Małopolski, do ziemi sandomierskiej. Stąd w przeszłości jego silne związki z tym regionem. Początki datują się na lata dwudzieste XV wieku, kiedy przywilej wydany przez króla Władysława Jagiełłę dopuścił założenie Zwolenia na gruncie wsi Gotardowa Wola. Dokumenty lokacyjne pochodzą z 1425 roku. W XVI wieku przez miasto przebiegał szlak komunikacyjny z Lublina do Radomia i Wielkopolski. W 1555 roku rzemieślnicy ze Zwolenia otrzymali prawo zrzeszania się w cechy, co w istotny sposób przyspieszyło rozwój gospodarczy. W latach 1566-1575 prebendarzem miejscowej parafii był Jan Kochanowski.

Rozwój miasta został na wiele lat zahamowany po „potopie szwedzkim”. A po upadku insurekcji kościuszkowskiej i III rozbiórce Polski Zwoleń wszedł w skład zaboru austriackiego. Od 1815 roku należał do Królestwa Polskiego. Od tego momentu zmienił się ustrój miasta – utworzono urząd burmistrza wraz ławnikami. Władze carskie, w ramach popowstaniowych restrykcji zdegradowały Zwoleń do miasta-osady. Dopiero w 1925 roku odzyskał prawa miejskie.

Mimo zniszczeń wojennych, zachowało się i powstało w Zwoleniu sporo miejsc, które trzeba zobaczyć. Oczywiście, przede wszystkim z powodu związków z Janem Kochanowskim, ale przecież nie tylko.

Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu – XVI-wieczny kościół, erygowany około 1595 roku, a później rozbudowany o przykościelne kaplice – św. Franciszka i św. Stanisława. Ok. 1610 roku dobudowano kaplicę Kochanowskich, gdzie znajduje się grób poety.

Epitafium Jana Kochanowskiego – znajduje się na ścianie kaplicy Kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu. Wykonane z czerwonego marmuru, przedstawia rzeźbione popiersie Jana Kochanowskiego, ukazanego w stroju włoskim. Pod nim napis w języku łacińskim głosi: *Jan Kochanowski Wojski Sandomierski Tu spoczywa. Aby uczony przechodzień nie minął bez uczczenia zwłok takiego męża, którego pamięć u ludzi wykształconych trwać będzie wiecznie, marmur ten znakiem. Zmarł 1584 roku, dnia 22 sierpnia, mając lat 54.*

Krypta – Sam pomysł pochówku Jana Kochanowskiego w kościele zwoleńskim pod posadzką kaplicy – wyszedł od niego samego. W podziemiach znajdują się również nagrobek rodziców poety.

Pomnik Jana Kochanowskiego – stoi na rynku w Zwoleniu, na placu Jana Kochanowskiego, od 17 maja 1961 roku. Sylwetka poety wyniosła, sztywna, monumentalna, w płaszczu sięgającym do ziemi. Rysy twarzy i kształt głowy wiernie naśladują zwoleński wizerunek nagrobny. Prawą rękę ma swobodnie opuszczoną, w lewej trzyma księgę. Figura na wysokości 3 m jest ustawiona na cokole z napisem: JAN KOCHANOWSKI 1530-1584. Na cokole wykuto cytaty z Pieśni XIX Ksiąg wtórych. Do pomnika prowadzą 3 stopnie szerokich schodów. Cały pomnik ma wysokość 5,3 m i wyraźnie dominuje w architekturze placu Jana Kochanowskiego.

Pomnik Jana Kochanowskiego z Urszulką – Zwoleń ul. Kościelna 7. Rzeźba poety trzymającego na ręku Urszulkę, wykuta w piaskowcu, ustawiona na cokole z czerwonego piaskowca. Pomnik usytuowany jest na placu szkolnym Publicznego Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego.

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Jana Kochanowskiego – Zwoleń, al. Jana Pawła II 6a.

Wydarzenia kulturalne

Zwoleński Dom Kultury, al. Jana Pawła II 2, tel.: 48 676 27 85, 48 679 70 50, organizuje:

- **Dni Jana Kochanowskiego: „Imieniny Pana Jana”** – coroczną imprezę dedykowaną Janowi Kochanowskiemu.
- **Mazowiecki Konkurs Literacki na fraszkę „O statuetkę Jana Kochanowskiego”**.
- **Ogólnopolski Konkurs Plastyczny „Świat Jana Kochanowskiego”**.

Zabytki, atrakcje turystyczne

- **Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego** – najcenniejszy zabytek Zwolenia. W środku znajduje się kaplica św. Franciszka z tablicami nagrobnymi Jana i rodziny Kochanowskich – nekropolia rodu Kochanowskich oraz kaplica św. Stanisława z XVII-wiecznym drewnianym ołtarzem ufundowanym przez Zuzannę Wołucką-Owadowską, wnuczkę poety.
- **Pomnik Nieznanego Żołnierza** – z tablicą pamiątkową z 1925 roku, poświęconą mieszkańcom ziemi zwoleńskiej za udział w powstaniach narodowych i I wojnie światowej. We wnętrzu pomnika umieszczono ziemię z pola bitwy pod Laskami, gdzie w 1914 r. wojska Józefa Piłsudskiego walczyły z Rosjanami.

- **Pomnik poety z córką Urszulką** – stoi na placu Publicznego Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego przy ul. Kościelnej 7. Pomnik dłuta Władysława Jani, odsłonięty został w 1981 roku.
- **Pomnik Jana Kochanowskiego** – w centralnej części parku, jako hołd mieszkańców Zwolenia Ojcu Literatury Polskiej, odsłonięty został 17 września 1961 roku.
- **Pomnik Władysława II Jagiełły** – przy Szkole Podstawowej na ulicy Ludowej.
- **Pomnik św. Jana** – przy ulicy św. Jana.
- **Ściana Śmierci** – przy której hitlerowcy w 1944 r. dokonali publicznych egzekucji na żołnierzach AK i osobach cywilnych – odsłonięta w 1956 roku w północno-wschodniej części placu Jana Kochanowskiego.
- **Krzyż Katyński** – z nazwiskami mieszkańców ziemi zwoleńskiej, którzy zginęli w Katyniu, Starobielsku i Ostaszkowie – odsłonięty w 1992 roku.
- Na zewnętrznej elewacji budynku Urzędu Miejskiego pamiątkowa tablica informuje o nadaniu Zwoleniowi Orderu Krzyża Grunwaldu II klasy za wkład mieszkańców miasta w walkę z okupantem hitlerowskim.

Muzea, wystawy, galerie

- **Muzeum Regionalne w Zwoleniu**, al. Jana Pawła II 2, Zwoleń, tel.: 48 676 22 10 w. 42, muzeum@zwolen.pl
- **Prywatne Muzeum Osobliwości Pod Jabłonką** Jana Grudnia, ul. Cmentarna 39, 26-700 Zwoleń

Szlaki

Szlak pieszy:

Niebieski: Zwoleń – Sucha – Garbatka Letnisko – rzeka Wisła (most) – Dęblin – Bobrowniki – Osmolice – Kawęczyn – Kock, edueko.pttk.pl

Szlaki rowerowe:

- **zielony:** Brzóza – Przejazd – rezerwat Zagożdżon – Augustów – Pionki – Suskowola – Sucha – Koszary – Zwoleń (**38,4 km**)
- **niebieski:** Świerże Górne – rezerwat Guść – Cztery Kopce – rezerwat Zagożdżon – Augustów – Januszno – Żytkowice PKP – Brzustów – Anielówka – Jedlanka – Zwoleń (**53,7 km**), www.wdolinieradomki.pl

Baza sportowo-rekreacyjna

- **Ośrodek Sportu i Rekreacji**, ul. Sportowa 5, Zwoleń, tel.: 48 676 32 05
- **Stadion Sportowy**, ul. Parkowa 5, Zwoleń, tel.: 48 676 27 63

Walory naturalne

Na najcenniejszych pod względem przyrodniczym obszarach gminy Zwoleń utworzono dwa rezerваты: „Ługi Helenowskie” i „Miodne”. Zostały one połączone ścieżką przyrodniczo-leśną „Miodne”. Poza tym na terenie gminy znajdują się liczne pomniki przyrody: 23 dęby szypułkowe w wieku 120–300 lat, 9 modrzewi polskich

w wieku 150 lat, 3 jesiony wyniosłe w wieku 150 lat, 2 sosny pospolite w wieku 150 i 330 lat oraz jodła pospolita licząca 150 lat.

Rezerwat Ługi Helenowskie utworzono w 1985 r. dla ochrony torfowisk i bagien, położonych na wododziale rzek Zagożdżonki i Zwolenki. Cały obszar jest ciekawy pod względem krajobrazowym. Najczęściej występującym tu drzewem jest sosna. Florę reprezentuje m.in. bagnica torfowa, rosiczka okrągłolistna. Spośród innych rzadkich gatunków spotyka się w rezerwacie: wąkrotę zwyczajną, tarczycę nitkowatą, żurawinę błotną. Żyją tu dziki, lisy, łosie. Ptaki reprezentują: myszołów zwyczajny, kukułka, dzięcioł duży i średni, żuraw, kwiczoł, a gady: zaskroniec, żmija, padalec i jaszczurka żyworodna.

Rezerwat Miodne został utworzony dla zachowania unikalnej ostoi buka na jego północnym zasięgu. W runie występują: turzyca orzęsiona, bluszcz pospolity, groszek wschodniokarpacki, gwiezdnicza wielokwiatowa, perlówka zwisła, gajowiec żółty, fiołek leśny. Do najczęściej spotykanych zwierząt należą: sarna, dzik, lis, wiewiórka, myszołów zwyczajny, dzięcioł duży i średni, śpiewak, jaszczurka zwinka, żmija, rzekotka drzewna i ropucha szara.

Informacja turystyczna

- **Dom Kultury w Zwoleniu**, al. Jana Pawła II 6, tel.: 48 676 27 85, 48 679 70 50.
<http://dkzwolen.vot.pl/>
- **Towarzystwo Miłośników Miasta Zwolenia im. Jana Kochanowskiego**, ul. Jana Pawła II 9B, tel.: 48 676 21 60
- **Centrum Informacji Turystycznej**, ul. Traugutta 3, Radom, tel.: 48 360 06 10, info@cit.radom.pl, www.informacjaturystyczna.radom.pl

Gastronomia

- **Restauracja pod Lipą**, Czarnolas 298, tel.: 606 266 410
- **MOGADOR** motel, bar, ul. Florianów 7, 26-702 Policzna, tel.: 48 677 50 33, 600 023 102, www.motel_mogador.republika.pl
- **Restauracja Wanilla House**, al. Jana Pawła II 30; 26-700 Zwoleń, tel.: 48 676 23 11
- **Karaś Seweryn** – domowe obiady; ul. Kilińskiego 10 a, Zwoleń, tel.: 48 676 31 29
- **Karczma u Baški**, ul. Kościuszki 20, Zwoleń, tel.: 691 975 756
- **Fuks** kawiarnia, ul. Kościuszki 14, Zwoleń, tel.: 602 397 023
- **Capri** gastronomia, pizza, ul. Wojska Polskiego 15, Zwoleń, tel.: 888 688 887
- **Quatro** pizzeria, pl. Kochanowskiego 14, Zwoleń, tel.: 48 676 34 20
- **U Stasia** bar, pl. Kochanowskiego 3, Zwoleń, tel.: 48 676 27 28

Noclegi

- **MOGADOR** motel, bar, ul. Florianów 7, 26-702 Policzna, tel.: 48 677 50 33, 600 023 102, www.motel_mogador.republika.pl
- **Wanilla House**, al. Jana Pawła II 30; 26-700 Zwoleń, tel.: 48 676 23 11

- **Kompleks sportowo-wypoczynkowy** (w okresie letnim od V do IX),
ul. Sportowa 5, Zwoleń, tel.: 48 676 32 05
- **Ośrodek Szkolenia i Wychowania**, ul. Kościuszki 39, Zwoleń,
tel.: 48 676 21-12; 606 44 34 77